

УДК 347.952

Особливості підстадії звернення рішення до виконання

Є. О. Ятченко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права факультету
підприємництва та права
Київського національного університету
технологій та дизайну

Досліджується місце підстадії звернення рішення до виконання у процесі захисту прав особи та особливості цієї підстадії. Значна увага приділяється порівнянню виконавчого провадження та стадії захисту прав особи під час виконання рішення, дослідженню суб'єктного складу учасників правовідносин при зверненні рішення до виконання.

Ключові слова: звернення рішення суду до виконання, стадія, підстадія, захист прав особи.

Ятченко Е.А. Особенности подстадии обращения решения к исполнению

Исследуется место подстадии обращения решения к исполнению в процессе защиты прав лица, а также особенности этой подстадии. Большое внимание уделяется сравнению исполнительного производства и стадии защиты прав лица во время исполнения решения, исследованию субъектного состава участников правоотношений при обращении решения к исполнению.

Ключевые слова: обращение решения суда к исполнению, стадия, подстадия, защита прав лица.

Yatchenko Evgen. The peculiarities of the basis for applying the decision to execution

The place of application of a decision to execution in the process of protecting the rights of a person and the peculiarities of this subsection is explored. Considerable attention is paid to the comparison of executive proceedings and the stage of protection of the rights of the individual in the execution of the decision, investigation of the subjective membership of the participants in the legal relationship when deciding to enforce the decision.

Keywords: application for a court decision to be executed, stage, subjection, protection of person's rights, execution of a court decision, obtain an executive document.

© Ятченко Євген Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права факультету підприємництва та права Київського національного університету технологій та дизайну

Слід зазначити, що розгляд конкретної справи у суді традиційно поділяють на стадії, останньою з яких є стадія виконання рішень. Існують різні підходи науковців як до поділу процесу розгляду справи на різну кількість стадій, так і до їх змістовного наповнення, при цьому стадія виконання рішень розглядається як стадія цивільного, господарського або адміністративного процесу залежно від того, в якому саме суді розглядається справа. Якщо стадії зазначених процесів як складові процесу в цілому вже тривалий час є предметом розгляду багатьох провідних науковців, зокрема І.А. Балюка, Ю.В. Білоусова, С.В. Васильєва, В.В. Комарова, С.Я. Фурси, М.Й. Штефана то дослідження структури кожної із стадій, особливо стадії виконання рішень, лише розпочато, а відтак потребує додаткових теоретичних розробок науковців. На нашу думку, актуальною залишається проблема пошуку оптимальної структури процесу захисту прав особи, поділу цього процесу на стадії, підстадії та процесуальні дії.

При вирішенні проблеми пошуку оптимальної структури процесу захисту прав особи та місця процесу виконання рішень у загальному процесі захисту прав особи ми підтримуємо позицію М.Й. Штефана, який виділяє три стадії цивільного процесу: розгляд і вирішення справи по суті; перевірка законності й обґрунтованості ухваленого по ній рішення; звернення рішення до виконання¹. Вважаємо цю пропозицію слушною і пропонуємо процес захисту прав особи в суді взагалі та цивільному процесі зокрема поділяти на три стадії, а саме: захист прав особи в суді першої інстанції; захист прав особи під час перегляду рішення (факультативна); захист прав особи під час виконання рішення. Зазначені стадії слід поділяти на підстадії, а звернення рішення до виконання слід розглядати лише як підстадію стадії захисту прав особи при виконанні рішення, до складу якої слід віднести процесуальні дії, що вчиняються після набрання рішенням законної сили, але до моменту звернення стягувача до органу виконання рішення. Саме ці процесуальні дії, а також права та обов'язки суб'єктів правовідносин є змістом підстадії звернення рішення до виконання та предметом цього наукового дослідження.

Автором вже пропонувалося стадію захисту прав особи під час виконання рішення поділяти на наступні підстадії: 1) звернення рішення до виконання; 2) початок процесу виконання рішення; 3) добровільне виконання рішення; 4) підготовка до примусового виконання; 5) примусове виконання рішення; 6) контроль за належністю виконання; 7) закінчення процесу виконання рішення². В цій статті зосередимо увагу на особливостях підстадії звернення рішення до виконання. Метою цієї підстадії має стати належна підготовка необхідних матеріалів для звернення до органів виконання рішення. Серед процесуальних дій на підстадії звернення рішення до виконання слід виділити отримання виконавчого листа або судового наказу, а також отримання дозволу суду

¹ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України. Київ: Ін Юре, 2005. С. 31.

² Ятченко С. О. Виконання судових рішень як заключна стадія у процесі захисту цивільних прав особи // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні науки. 2017. Вип. 75. С.214.

на примусове виконання рішення, за необхідності (наприклад, примусове виконання рішення третейського суду).

Слід зазначити, що підстадія звернення рішення до виконання є частиною стадії виконання рішення, однак не є частиною виконавчого провадження, оскільки виконавче провадження розпочинається після винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, а підстадія звернення рішення до виконання закінчується після подачі заяви про примусове виконання рішення. Отже, особливістю цієї підстадії є те, що судом вже винесено рішення, а тому дії, які вчиняються особою щодо захисту своїх прав, вчиняються вже за межами стадії захисту прав особи в суді першої інстанції. При цьому слід зауважити, що отримання особою рішення суду на свою користь можна вважати лише проміжною ланкою в захисті її прав, а не досягненням в повній мірі належного захисту.

Поділяючи кожну стадію на певну кількість під стадій, слід виділяти відповідну проміжну мету для кожної підстадії, яка має узгоджуватися як із метою відповідної стадії, так і з метою процесу захисту прав особи взагалі. При цьому під стадії, як і стадії, є сукупністю процесуальних дій. Як зазначає В.В. Комаров, процесуальні дії утворюють цивільний процес не безпосередньо, а через відповідні стадії, під якими розуміють сукупність процесуальних дій суду, учасників процесу, спрямованих на певну процесуальну мету³. На нашу думку, не тільки цивільний процес, а й взагалі процес захисту прав особи є сукупністю процесуальних дій. Відповідно стадія захисту прав особи під час виконання рішення, як і кожна із підстадій цієї стадії, також є сукупністю процесуальних дій. Особливість стадії захисту прав особи під час виконання рішень полягає в тому, що на відміну від інших стадій суб'єктом, з яким особи переважно вступають у процесуальні правовідносини, є вже не суд, а орган виконання судових рішень або приватний виконавець.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 року (далі – Закон про виконавче провадження) виконавче провадження розглядається законодавцем як завершальна стадія судового провадження, під час якого вчиняються виконавчі дії⁴. Однак зазначені виконавчі дії щодо примусового виконання рішення мають розпочатися лише після винесення виконавцем постанови про відкриття виконавчого провадження, а тому дії, які вчиняє особа, що виграла процес і лише має намір звернутися до державного органу виконання рішень або до приватного виконавця із заявою про примусове виконання рішення, не можна вважати виконавчими діями. Поряд з цим такі дії, як отримання виконавчого листа або переговори між сторонами щодо добровільного виконання рішення, спрямовані на захист прав особи, вони є процесуальними діями єдиного процесу захисту прав особи.

³ Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. С. 47.

⁴ Про виконавче провадження: Закон України № 1404-VIII від 02.06.2016 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

Слід зазначити, що із змісту Закону про виконавче провадження, зокрема ст. 13 та ст. 19, випливає, що лише виконавець вчиняє виконавчі дії, а інші особи, зазначені у переліку учасників виконавчого провадження, закріпленого у ч.1 ст.14 Закону про виконавче провадження, є лише учасниками виконавчих дій. Поряд із цим учасники виконавчого провадження під час виконання рішення також вчиняють певні процесуальні дії, зокрема заявляють клопотання, заявляють відводи тощо, однак законодавець не розглядає ці процесуальні дії як виконавчі дії.

Як зазначає С.О. Короєд, процесуальну дію варто розглядати не тільки як підставу виникнення цивільних процесуальних правовідносин, а й як засіб здійснення його суб'єктами своїх процесуальних прав і обов'язків, у тому числі процесуальних обов'язків сторони, свідка, експерта тощо. Всі дії суб'єктів процесу, що здійснюються ними з метою реалізації процесуальних прав та обов'язків, є процесуальними⁵. Оскільки захист прав особи при виконанні рішення є стадією процесу захисту прав особи взагалі, то не лише дії виконавця є процесуальними діями, а й дії інших учасників процесу виконання рішення. Відповідно виконавчі дії слід розглядати як процесуальні дії, що вчиняються виконавцем, вони є лише частиною процесуальних дій стадії захисту прав особи при виконанні рішення. Відтак виконавче провадження за змістом процесуальних дій не є тотожним стадії захисту прав особи під час виконання рішення, а є лише складовою цієї стадії. Відповідно не всі процесуальні дії, які вчиняються на стадії захисту прав особи під час виконання рішення, є виконавчими і регламентуються Законом про виконавче провадження.

Крім цього, до вичерпного переліку учасників виконавчого провадження, заведеного у ч.1 ст. 14 Закону про виконавче провадження, законодавець не включає суд, який виніс рішення. У ст. 4 Закону про виконавче провадження встановлено вимоги до виконавчого документа, який стягувач має подати для того, щоб розпочався процес примусового виконання рішення. Згідно із ч. 3 ст. 4 зазначеного закону виконавчий документ підписується уповноваженою посадовою особою і скріплюється печаткою, а тому посадова особа суду, яка видає виконавчий документ, також вчиняє процесуальну дію, яка не є виконавчою дією, хоча й спрямована на досягнення належного виконання рішення, що, власне, і є метою стадії виконання рішення. При цьому слід врахувати, що ця процесуальна дія вчиняється не в межах виконавчого провадження, яке ще не розпочалося на момент отримання стягувачем виконавчого документа у суді, а також не в межах стадії захисту прав особи в суді першої інстанції, хоча і вчиняється судом першої інстанції. Дискусійною є позиція щодо віднесення цієї процесуальної дії до стадії захисту прав особи в суді першої інстанції, оскільки метою цієї стадії є винесення судом справедливого та обґрунтованого рішення, а не його виконання. Видача ж судом виконавчого документа має сприяти виконанню рішення суду, тобто за ознакою мети, а саме за цією ознакою слід поділяти процес захисту

⁵ Короєд С.О. Процесуальна дія як первинний елемент цивільного процесу // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні науки. 2017. Вип. 75. С.200-201.

прав особи на стадії, є процесуальною дією стадії захисту прав особи під час виконання рішення. Виділяти звернення рішення до виконання або ж підготовку матеріалів для звернення до органу виконання рішення в окрему стадію також вважаємо недоцільним, оскільки мета підстадії звернення рішення до виконання полягає у підготовці матеріалів для звернення до органу виконання рішення, що охоплюється метою стадії захисту прав особи під час виконання рішення, а відтак звернення рішення до виконання слід розглядати як підстадію стадії захисту прав особи під час виконання рішення.

Слід зазначити, що науковці, зокрема Ю.В. Білоусов⁶, С.В. Щербак⁷, О.Б. Верба-Сидор⁸ та інші, традиційно поділяють виконавче провадження на стадії (підстадії, етапи) і розглядають як сукупність дій виконавця та інших учасників виконавчого провадження, спрямованих на досягнення певної процесуальної мети. При цьому зазначені науковці включають такі процесуальні дії, як видача виконавчого документа та подача заяви про примусове виконання рішення до стадії (етапу, підстадії) відкриття виконавчого провадження. Ми неповною мірою підтримуємо цю позицію як у частині її змістового наповнення, так і з такою назвою, оскільки відкриття виконавчого провадження або відмова у відкритті виконавчого провадження є лише рішеннями виконавця щодо заяви стягувача, а тому ця назва неповною мірою відображає мету та зміст процесуальних дій, які вчиняються на цій підстадії. На нашу думку, частина процесу захисту прав особи при виконанні рішення, яка триває від винесення судом рішення до відкриття виконавчого провадження, слід поділяти на дві підстадії: звернення рішення до виконання; початок процесу виконання рішення. Мета першої підстадії полягає у підготовці матеріалів для звернення, а другої – у тому щоб ініціювати початок процесу виконання рішення. Крім цього, як уже зазначалося, у першому випадку виконавець не розглядається як суб'єкт відповідних правовідносин, а у другому він стає тим суб'єктом, яку треба прийняти рішення про відкриття або відмову у відкритті виконавчого провадження.

Як другу особливість підстадії звернення рішення до виконання слід розглядати суб'єктний склад та специфіку правовідносин, які виникають на цій підстадії. На цій підстадії, на нашу думку, як суб'єктів правовідносин слід розглядати сторони, представників сторін, суд, органи та установи тощо, виконавець же на цій підстадії не тільки не бере участі, а й особа його може бути ще той час бути невідома стягувачу, якому належить право вибору виконавця рішення.

Слід зазначити, що звернення до державного органу виконання рішення або приватного виконавця щодо примусового виконання рішення є правом, а не обов'язком стягувача. Існують непоодинокі випадки судової практики,

⁶ Білоусов Ю.В. Виконавче провадження: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2005. С. 64.

⁷ Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні: навч. посіб. Київ: Атіка, 2002. С. 177.

⁸ Навроцька Ю.В., Верба-Сидор О.Б., Воробель У.Б. Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю.В. Навроцької. Львів: ЛДУВС, 2013. С. 349.

коли сторони були не згодні укласти мирову угоду під час розгляду справи в суді, сподіваючись, що за рішенням суду вони отримають більше, ніж згодна запропонувати інша сторона. Однак після винесення рішення судом першої інстанції, навіть після оскарження цього рішення невдоволеною стороною, треба приймати рішення в нових реаліях, і сторони мають право шукати цей компроміс навіть після вирішення справи у суді. Зокрема, згідно із ч.1 ст. 190 Сімейного кодексу України той із батьків, з ким проживає дитина, і той із батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу органу опіки та піклування можуть укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо). Такий договір нотаріально посвідчується і підлягає державній реєстрації. Якщо дитина досягла чотирнадцяти років, вона бере участь в укладенні цього договору. Як зазначає З.В. Ромовська, за цим договором відбувається не відмова від права на аліменти, а лише заміна суб'єкта виконання аліментного обов'язку⁹. Отже, в зазначених правовідносинах суб'єктами можуть виступати не лише сторони, а й дитина, орган опіки та піклування, нотаріус, реєстратор правочинів тощо. Звичайно, ведення переговорів між сторонами щодо добровільного виконання рішення суду можливе не лише в сімейних, а й цивільних, земельних, житлових та господарських правовідносинах, при цьому рішення суду може стати дієвим каталізатором для прискорення цього договірного процесу. Результатом таких переговорів, можливо за участі представників сторін або посередника, може стати мирова угода, яка затверджується судом, котрий видав виконавчий документ. Згідно з ч.2 ст.19 Закону про виконавче провадження сторони у процесі виконання рішення відповідно до процесуального законодавства мають право укласти мирову угоду, що затверджується судом, який видав виконавчий документ¹⁰. Немає сенсу, на нашу думку, позбавляти сторони права на укладення мирової угоди і до відкриття виконавчого провадження на тій лише підставі, що ця мирова угода вчиняється не у виконавчому провадженні. Крім цього, суд може виступати учасником правовідносин з приводу виконання рішення не лише в частині видачі виконавчого документа.

Третьою особливістю підстаді звернення рішення до виконання є її тривалість. Згідно із ч.1 ст.12 Закону про виконавче провадження виконавчі документи можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом трьох років, окрім встановлених законом випадків. Як видно із зазначеної норми Закону, встановлено граничний термін тривалості підстаді звернення рішення до виконання, яка розпочинається після набуття рішенням законної сили і триває до подання стягувачем заяви про примусове виконання рішення. Слід зауважити, що особливістю цієї підстаді є те, що Законом встановлюється лише гранична межа строку тривалості підстаді,

⁹ Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. Київ: Правова єдність, 2009. С.289-290.

¹⁰ Про виконавче провадження: Закон України № 1404-VIII від 02.06.2016 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

реальну ж тривалість визначає стягувач, в межах строку встановленого йому для прийняття рішення про подачу заяви про примусове виконання. Відповідно тривалість цієї підстадії може визначатися, як передбачено в ч.3 ст. 11 Закону про виконавче провадження, днями, місяцями і роками, тривалість же низки інших підстадій не визначається роками.

Слід зазначити також, що на підстадії звернення рішення до виконання правова регламентація процесуальних дій лише частково здійснюється Законом про виконавче провадження. Процес видачі судом виконавчого документа регламентується ЦПК України або ГПК України, процес затвердження мирової угоди також регламентується ЦПК України або ГПК України, а укладення договорів – нормами матеріального права.

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо за можливе зробити такі висновки.

1. Процес захисту прав особи варто поділяти на три стадії, а саме: захист прав особи в суді першої інстанції; захист прав особи під час перегляду рішення (факультативна); захист прав особи під час виконання рішення. Зазначені стадії слід поділяти на відповідні підстадії.

2. Звернення рішення до виконання слід розглядати як одну із підстадій стадії захисту прав особи при виконанні рішення. Змістом цієї підстадії є права та обов'язки суб'єктів правовідносин та процесуальні дії, що вчиняються після набрання рішенням законної сили, але до моменту звернення стягувача до органу виконання рішення. Метою цієї підстадії є належна підготовка необхідних матеріалів для звернення до органів виконання рішення.

3. Особливістю цієї підстадії є те, що судом вже винесено рішення, а тому дії, які вчиняються особою щодо захисту своїх прав, вчиняються вже за межами стадії захисту прав особи в суді першої інстанції, але до відкриття виконавчого провадження. Отримання особою рішення суду на свою користь можна вважати лише проміжною ланкою в захисті її прав, а не досягненням в повній мірі належного захисту.

4. Отримання виконавчого листа або переговори між сторонами щодо добровільного виконання рішення спрямовані на захист прав особи, вони є процесуальними діями єдиного процесу захисту прав особи, а також підстадії звернення рішення до виконання, однак вони не є виконавчими діями. Під виконавчими діями слід розуміти процесуальні дії, які вчиняються лише виконавцем, вони є лише частиною процесуальних дій стадії захисту прав особи при виконанні рішення. Виконавче провадження за змістом процесуальних дій не є тотожним стадії захисту прав особи під час виконання рішення, а є лише складовою цієї стадії.

5. Особливостями підстадії звернення рішення до виконання є суб'єктний склад, специфіка правовідносин та її тривалість. На цій підстадії як суб'єктів правовідносин слід розглядати сторони, представників сторін, суд, органи та установи тощо, виконавець же на цій підстадії не бере участі. Законодавством встановлюється лише гранична межа строку тривалості підстадії звернення рішення до виконання, реальну ж тривалість визначає стягувач у межах строку, встановленого йому для прийняття рішення про подачу заяви про примусове виконання.

Yatchenko Evgen. The peculiarities of the basis for applying the decision to execution

It should be noted that the consideration of a particular case in court is traditionally divided into stages, the last of which is the stage of implementation of decisions. There are different approaches of scientists as to the division of the process of consideration of the case into different stages of the stages and their content content, with the stage of execution of decisions is considered as a stage of civil, economic or administrative process, depending on the state in which the state court is considering the case.

The author proposes to divide the process of protecting the rights of a person in court into three stages, namely: protecting the rights of a person in the court of first instance; Protection of the rights of the person while reviewing the decision (optional); Protection of the person's rights in the execution of the decision. These stages should be divided on the basis, and the application of the decision to implement should be regarded as the basis of the stage of protecting the rights of individuals in the execution of a decision, which should include procedural actions that are committed after the decision of legal force, but before the appeal of the collector to the enforcement body. It is these procedural actions, as well as the rights and obligations of the subjects of legal relations, are the content of the basis for the application of the decision to be executed and the subject of this scientific study.

In this study, attention is focused on the peculiarities of the basis for applying the decision to execute. The purpose of this substandy should be to properly prepare the necessary materials to appeal to enforcement authorities. Among procedural actions, on the basis of applying for a decision to execute, one should distinguish the receipt of an enforcement order or court order, as well as obtaining a court order to enforce a decision, if necessary (for example, enforcement of a decision of an arbitral tribunal).

It should be noted that the reason for applying for a decision to enforce is part of the stage of enforcement, but is not part of enforcement proceedings, since enforcement proceedings start after the ruling on the opening of enforcement proceedings, and the basis for applying for a decision on enforcement expires after filing an application for enforcement of the decision. Consequently, the peculiarity of this subsection is that the court has already made a decision, and therefore actions committed by a person in defense of their rights are already committed outside the stage of protection of the rights of the person in the court of first instance.

Since the protection of the individual's rights in the execution of a decision is a stage in the process of protecting the rights of a person in general, not only the actions of the executor are procedural actions, but also the actions of other participants in the process of implementation of the decision. Accordingly, executive actions should be considered as procedural actions committed by the executor, they are only part of the procedural actions of the stage of protection of the rights of the individual in the execution of the decision. Consequently, enforcement proceedings in the content of procedural actions are not identical with the stage of protection of the rights of the individual in the execution of the decision, but is only an integral part of this stage.

Keywords: application for a court decision to be executed, stage, subjection, protection of person's rights, execution of a court decision, obtain an executive document.